

Abstrakt

Česká strana státoprávně pokroková (1908–1918)

Česká strana státoprávně pokroková představuje v mnohém jedinečný subjekt české politiky posledních let před první světovou válkou i následující dramatické doby válečné. Přestože nepatřila k velkým a vlivným stranám výrazně se uplatňovala na dobové politické scéně, kde většinou hrála roli solitéra, reprezentována četnými vyhraněnými individualitami. Působila pouze deset let, z toho šest let ve standardních mírových poměrech, ale v období převratných historických událostí a zkoušek, v němž se opakovaně zásadním způsobem projevila, a tím se charakteristicky zapsala do českých dějin 20. století.

Vznikla v dubnu 1908 sloučením dosavadních stran radikálně pokrokové a státoprávní (respektive státoprávně radikální), ustavených v samém závěru 19. století v důsledku rozpadu a postupné ideové a politické diferenciaci pokrokového hnutí devadesátých let. Na „pokrokářský“ odkaz navazovala v nových podmínkách důsledně uplatňovaným požadavkem obnovy samostatného českého státu na základě českého historického státního práva, politické demokratizace i sociálních reforem, radikální opozice proti vládě a dynastii a samostatné české zahraniční politiky, přesahující horizont rakousko-uherského soustátí. V řadách svých členů a stoupenců sdružovala část nacionalisticky a přitom demokraticky orientovaných středních vrstev, především inteligence, kterou zde vedle četných učitelů, právníků (advokátů) a lékařů reprezentovali mnozí významní představitelé české vědy a kultury. Nepoččetně byla zastoupena v poslanecké sněmovně předlitavské říšské rady a v českém zemském sněmu; na širší veřejnost působila zejména prostřednictvím svého tisku.

Zvláštní pozornost věnovala vývoji mezinárodní situace a zdůrazňovala potřebu uvést českou otázku na evropské a světové forum. Předpovídala brzké vypuknutí globálního válečného konfliktu a doporučovala využít jej pro mezinárodní řešení české otázky s pomocí velmocenských soupeřů rakousko-uherské monarchie. Jako vůbec první z českých politických stran se již před první světovou válkou programově rozešla s Rakousko-Uherskem a vyslovila se pro samostatný český stát i mimo rámec podunajské říše, vytvořený za předpokládané válečné konflagrace s podporou dohodových mocností. Tak anticipovala cesty českého (československého) protirakouského odboje za první světové války, na němž se pak od počátku aktivně podílela, ať už na domácí či na zahraniční frontě.

V průběhu válečných let čelila nejprve perzekuci (veškerý její tisk byl zastaven), nicméně zásadově vystupovala proti prorakouskému aktivismu nemalé části českého

politického tábora a byla zastoupena v centru domácí rezistence (tzv. Maffii). V roce 1917 se při opětovném zahájení činnosti parlamentu prezentovala samostatným radikálně státoprávním prohlášením svých poslanců, koncipovaným fakticky z pozic odboje. Od léta 1917 se účastnila všech jednání o koncentraci českého politického stranictví a v únoru 1918 splynula s několika dalšími českými občanskými stranami v novou stranu, nazvanou Česká státoprávní demokracie, jež se po vzniku Československé republiky reorganizovala (v březnu 1919) v Československou národní demokracii.

Historii České strany státoprávně pokrokové bylo zatím věnováno několik dílčích, tematicky či chronologicky vymezených studií, ve své úplnosti však nebyla dosud zpracována. Předkládaná disertační práce se pokouší podat celistvý obraz její činnosti v předvečer první světové války i v letech válečných, analyzovat její programový profil, členskou a voličskou základnu i organizační strukturu a zhodnotit její roli v širším kontextu soudobé české politiky. Vzhledem k tomu, že archiv státoprávně pokrokové strany jako takový se nezachoval, opírá se heuristicky především o osobní pozůstalosti jejích významných představitelů, na prvním místě jejího dlouholetého předsedy Antonína Hajna, o dobový tisk, publikované stranické dokumenty (programy, organizační řád apod.), brožury a samozřejmě o memoáry pamětníků, ať už vydané nebo zatím zůstávající v rukopise.

Práce se vyrovnává s některými zásadními otázkami a problémy, jež dané téma nastoluje. Předně ukazuje historicky podmíněný typ politického stranictví, který strana reprezentovala, možnosti a meze jejího politického uplatnění a vlivu v předválečných letech a uprostřed válečných poměrů. Zvláštní pozornost věnuje roli výrazných a přitom často velmi rozdílných osobností ve vedení strany a při prezentaci stranické politiky. Dále analyzuje státoprávně pokrokařskou variantu českého nacionalismu, filosoficky i mravně fundovanou, nedílně spojenou s demokracií, ale zároveň požadující až militantní národní sebevědomí. Hlubší rozbor věnuje předválečné „katastrofické“ orientaci strany na válečnou alternativu, odmítanou v mírových dobách většinou české veřejnosti s ironií jako chiméra, a přitom realisticky reflektující objektivní skutečnost a předjímající program, s nímž se po vypuknutí války ztotožnila rozhodující část českého politického tábora. A posléze sleduje též osudy ideového dědictví strany a jejích někdejších protagonistů v politickém životě meziválečného Československa i v dobách následujících.